

MILLIY FOND BOZORI RIVOJLANISHINING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI

Tashbayev Dilmurod Xolmuradovich

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13711246>

Annotatsiya. Ushbu maqolada iqtisodiyotning barcha tarmoq va sohalarini rivojlantirish real sektor hamda moliyaviy sektorning o'zaro uyg'un tarzda rivojlantirishni taqozo etishi. Bunda mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishi fond bozori bilan bevosita bog'liqligi yoritilgan hamda O'zbekiston va rivojlangan mamlakatlar fond bozorining zamonaviy holati tahlili amalga oshirilgan bo'lib, milliy iqtisodiyotda fond bozori amal qilishi uchun davlat tomonidan yetarli darajada me'yoriy-huquqiy, institutsional, tashkiliy-iqtisodiy shart-sharoitlar yaratilganligi hamda fond bozorini yanada takomillashtirish masalalari bo'yicha bir qator ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar berilgan bo'lib, mazkur mavzu yuzasidan xorijiy va mahalliy olimlarning fikr-mulohazalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: fond bozori, kapital bozor, investor, kapitallashuv, deponent, emitent, aksiya, obligatsiya, aksiyadorlik jamiyati.

PROSPECTIVE DIRECTIONS OF NATIONAL FUND MARKET DEVELOPMENT

Abstract. In this article, the development of all branches and sectors of the economy requires the harmonious development of the real sector and the financial sector. In this, the development of the country's economy is directly related to the stock market, and the analysis of the modern state of the stock market of Uzbekistan and developed countries was carried out. - a number of scientific proposals and practical recommendations were given on the creation of economic conditions and the further improvement of the stock market, and opinions of foreign and local scientists were presented on this topic.

Keywords: stock market, capital market, investor, capitalization, depositor, issuer, share, bond, joint stock company.

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ФОНДОВЫЙ РЫНОК

Аннотация. В данной статье развитие всех отраслей и секторов экономики требует гармоничного развития реального сектора и финансового сектора. При этом развитие экономики страны напрямую связано с фондовым рынком, и был проведен анализ современного состояния фондового рынка Узбекистана и развитых стран - дан ряд научных предложений и практических рекомендаций по созданию экономических условий и дальнейшего совершенствование фондового рынка, а также представлены мнения зарубежных и отечественных ученых по этой теме.

Ключевые слова: фондовый рынок, рынок капитала, инвестор, капитализация, вкладчик, эмитент, акция, облигация, акционерное общество.

Kirish.

Qaysi bir rivojlangan mamlakatlarning iqtisodiy progressiyasiga razm solmaylik, kapital bozorining shiddat bilan o'sib borayotgani, investitsiya oqimining barqaror ekanligiga guvohi bo'lamiz. Fond bozori iqtisodiyotda muhim vazifalarni bajaradi, ya'ni jamg'armalarni investitsiyaga transformatsiya qilib, moliyaviy-investitsion resurslarni iqtisodiyotning istiqbolli

sohalariga samarali taqsimlash va qayta taqsimlash, davlat qarziga xizmat qilish, ishlab chiqarish vositalariga egalik huquqini qayta taqsimlash, biznesni rivojlantirish va qo‘shimcha ish o‘rinlarini yaratish, vaqtinchalik bo‘sh bo‘lgan moliyaviy resurslarni iqtisodiy taraqqiyot maqsadlariga yo‘naltirishga xizmat qiladi.

Fond bozori yordamida davlat ham, korxonalar ham rivojlanish va ijtimoiy ahamiyatga ega dasturlarni amalga oshirish uchun zarur mablag‘larni jalb qiladilar. Shuningdek, dunyoning ko‘plab, eng zamonaviy davlatlarning bozor iqtisodiyotida fond birjalari faoliyat ko‘rsatmoqda.

Shu bilan birga, fond birjalari bozor iqtisodiyotining eng muhim instituti sifatida qaralib, tegishli moliya institutlarining faoliyatini milliy iqtisodiyotidan kelib chiqqan holda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan ko‘plab vazifalarni o‘z ichiga oladi. Fond bozori jismoniy yoki qimmatli qog‘ozlar bilan operatsiyalarni amalga oshirishga imkon beradigan mexanizm to‘plamidir. Fond birjasi - bu qimmatli qog‘ozlar savdosiga mo‘ljallangan uyushgan bozor. Bu qimmatli qog‘ozlar xaridori hamda sotuvchisi uchrashadigan joy hisoblanadi [1].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmonining 26-maqsadida: Iqtisodiyotda moliyaviy resurslarni ko‘paytirish maqsadida, kelgusi 5 yilda fond bozori aylanmasini 200 million AQSh dollaridan 7 milliard AQSh dollariga yetkazish ko‘zda tutilgan bo‘lib, unda Mamlakatimizda kapital harakatini bosqichma-bosqich erkinlashtirish hamda yirik korxonalarni va ulardagi ulushlarni (aksiyalarni), shu jumladan fond birjasi orqali xususiylashtirish hamda davlat ulushiga ega tijorat banklarida transformatsiya jarayonlarini yakunlab, 2026-yil yakuniga qadar bank aktivlarida xususiy sektor ulushini 60 foizgacha yetkazish reja qilingan [2].

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 7-oktabrdagi fond bozorini rivojlantirish masalalariga bag‘ishlangan yig‘ilishida fond bozoridagi aksiyalarning jami qiymati 25 trillion so‘m bo‘lib, yalpi ichki mahsulotga nisbatan 6 foizga ham yetmasligi. Bu ko‘rsatkich Singapurda 188 foiz, Malayziyada 112 foiz, Rossiyada 34 foizni tashkil etayotgani.

Shu bois 2020-2025 yillarda fond bozorini rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish rejalashtirilganligi hamda erkin muomaladagi jami qimmatli qog‘ozlarning yalpi ichki mahsulotga nisbatini 2025-yil oxirigacha kamida 10–15 foizga yetkazish bo‘yicha tegishli mutassadi tashkilotlarga vazifalar berilgan bo‘lib, qimmatli qog‘ozlarga bo‘lgan talabni ko‘paytirish, xorijiy birja, brokerlar va banklarni mamlakatimiz fond bozoriga jalb qilish choralari muhokama qilingan.

Sug‘urta kompaniyalariga aktivlarining ma’lum foizini fond bozoriga yo‘naltirish, banklarga birlamchi bozorda yuqori likvidli qimmatli qog‘ozlarni xarid qilish uchun ruxsat berish masalalari ko‘rib chiqilgan. Shu qatorda, investorlar va minoritar aksiyadorlar huquqi himoyasini kuchaytirish, dividendlar to‘lash va undirishni takomillashtirish zarurligi ta’kidlandi. Bundan tashqari, xalqaro moliyaviy hisobot va xalqaro audit standartlariga o‘tish bo‘yicha topshiriqlar berilgan [3].

Bundan ko‘rinib turibiki, fond bozorini rivojlantirishga qaratilgan strategiyalar mamlakatimiz milliy iqtisodiyotining zarur segmentlaridan biri hisoblanishi, qolaversa, investitsiya oqimini jalb qilishdagi samarali mexanizmi ekanligini ko‘rishimiz mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Jumladan, xorijlik iqtisodchi olimlardan Raymon Barr fond bozoriga quyidagicha ta'rif beradi. "Fond bozori texnik institut sifatida bo'sh pul mablag'larini qayta taqsimlash funksiyasini bajaradi, mulk huquqiga baho beradi, risklarni qayta taqsimlaydi, ishchi aylanmasida ishtirokchilar o'rtasida ma'lumotlarni qayta taqsimlaydi. Shu bois fond bozori deyilganda jamg'armalarni yig'uvchi va bir joyga jamlovchi uzoq muddatli bo'sh turgan kapitallar bozori tushuniladi. Ushbu mablag'lar uzoq muddatga immobilizatsiyada bo'luvchi tarmoqlarga yo'naltiriladi [4]".

Xususan, xorijlik zamonaviy va taniqli iqtisodchi olimlardan biri Gregori Menkyu bu borada shunday ta'rif beradi. "Ko'p hollarda fond bozoriga oid shunday ta'rif tez-tez uchraydi, ya'ni u xohlovchi shaxslarga jamg'arma qilish, aksiya va obligatsiya bozorida o'z mablag'larini qarzdorlarga berish imkonini beruvchi moliyaviy muassalar yig'indisidir [5]"

Xorijlik zamonaviy va taniqli iqtisodchi olimlar K.R.Makkonnell va S.L.Bryu fond bozoriga shunday ta'rif beradilar. "Fond bozori - kapital mablag'larini tavsiya etuvchi va sotib oluvchilarni bir joyga jamlovchi institutdir" [6].

Iqtisodchi olim Mollah Aminul Islamning fikricha, xorijiy investitsiyalarning kirib kelishi qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishiga sabab bo'ladi, chunki xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha intensiv firmalar tashqi fondlarni jalb qilish uchun mahalliy aksiyalar bozorida o'z aksiyalarini listingdan o'tkazadi. Jamg'arma oqimi va operatsiyalarning ko'payishi moliyaviy vositachilikka bo'lgan talabni oshiradi va natijada qimmatli qog'ozlar bozori rivojlanadi [7].

Taniqli iqtisodchi Takhumova Oksananing ta'kidlashicha, Korxonalarning investitsion jozibadorligi bevosita mamlakatdagi investitsiya siyosatiga va yaratilgan investitsion muhitiga bog'liq. Xususan, investitsiya muhiti uchta elementdan iborat tizim sifatida ko'rib chiqiladi: fond bozorining amaldagi holati, investitsiya jalb etishdagi mexanizmlar va qonunchilik shartlari hisoblanadi [8].

Respublikamiz olimlaridan D.G'.G'ozibekov tomonidan, investitsiyalarning moliyalashtirishning turli manbalar tuzilmasini optimallashtirish yo'li bilan ta'minlash, davlat sektorida tarmoqlararo proportsiyalarni nazorat qilish g'oyat muhim masaladir, deb ta'kidlaniladi.

Olimning fikricha, iqtisodiyot subyektlarining o'z mablag'lari, maxsus fondlar, bank-kredit institutlari va mintaqalar resurslari hisobiga ko'chirish zarur [9], deb hisoblaydi. Olim fikricha, turli manbalarni oqilonalashtirish tuzilmasi orqali fond bozoriga ham e'tibor berish zarurligi qisman keltirib o'tiladi. A.V.Vaxabov asarida investitsiya resurslarini samarali taqsimlanishini nazorat qilishning asosiy mexanizmi-bu fond birjasidir. Aynan rivojlangan qimmatli qog'ozlar bozori ushbu modelni muvaffaqiyatli amalga oshirishning zarur sharti hisoblanadi [10] deb ta'kidlanadi. Demak, rivojlangan qimmatli qog'ozlar bozori investitsiyalarni jalb etishni muhim vositasi bo'lishi mumkinligi ilgari suriladi. M.B.Xamidulin ilmiy tadqiqotlarida O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar chiqarish va joylashtirish orqali investitsiyalarni jalb etish uchun barcha sharoitlar yetarli [11] deb ta'kidlaydi. Mahalliy olimlarimizdan yana biri S.Elmirzayevning fikricha esa, "mamlakatdagi kompaniyalar o'z dividend siyosatida dividend va reinvestitsiya o'rtasidagi me'yoriy nisbatni aniqlashi, minoritar aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishi, aksiyalarning bozordagi narxlarining o'sishiga erishishi, biznes faoliyatini kengaytirishi kabilar kompaniyalarning investitsion jozibadorligini oshirishga imkon beradi, bu esa mamlakatning investitsion jozibadorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini [12] aytib

o‘tadi. Olim A.Shomirov ilmiy qarashlarida quyidagicha yondashadi. “Respublikamizda aksiyadorlik jamiyatlari qaysi sohada faoliyat ko‘rsatishidan qat’iy nazar, qo‘shimcha moliyaviy resurslarini joylashtirish, jumladan xorijiy investitsiyalarni jalb qilish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Aynan aksiyadorlik jamiyatlariga investitsiyalarni jalb qilishning eng zamonaviy usullaridan biri IPO mexanizmini qo‘llashdir [13]”.

Ushbu yondashuvlar bilan fond bozorining mohiyatiga oid ta’riflar chegaralanmaydi.

Bozorning ushbu turi bozor iqtisodiyotining muayyan rivojlanish davrida pul muomalasining yangi shakliga bo‘lgan talabning yuzaga kelishi bilan paydo bo‘ldi.

Bizning fikrimizcha ham fond bozorini yuridik va jismoniy shaxslarning qimmatli qog‘ozlarini muomalaga chiqarish, oldi sotdisini tashkil etish va uni qoplanishi bilan bog‘liq munosabatlar tizimi sifatida qarashimiz lozim. Bozor iqtisodiyoti qimmatli qog‘ozlar muomalasini rivojlantirmasdan amal qilishi mumkin emas.

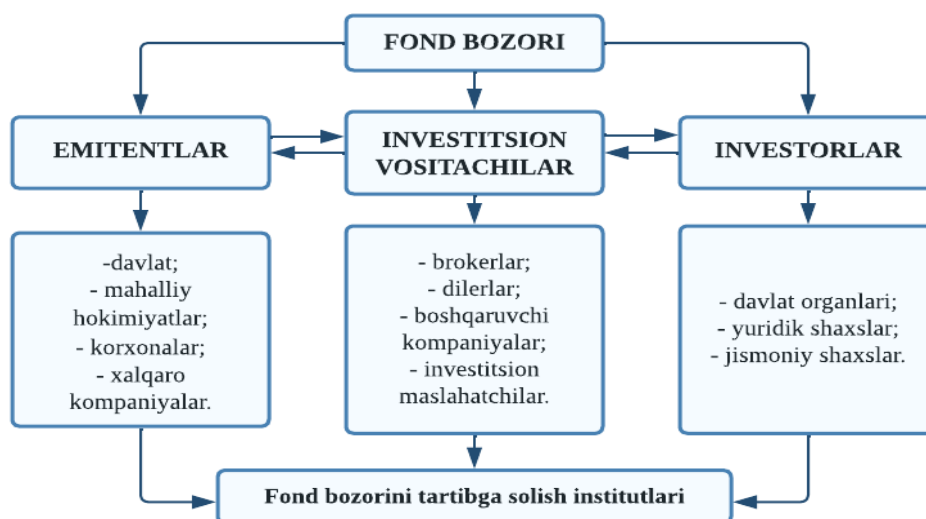
Tadqiqot metodikasi.

Ushbu maqolada O‘zbekiston milliy fond bozorining iqtisodiyotdagi o‘rni va ahamiyatini ifodalovchi manbalarining tahliliga bag‘ishlangan xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy asarlari va maqolalari o‘rganilgan. Tadqiqot metodologiyasi sifatida grafika usulda guruhlashtirish, iqtisodiy-statistik tahlil hamda sintezlash, mantiqiy fikrlash kabi iqtisodiy tadqiqot usullaridan keng foydalanildi.

Tahlili va natijalar.

Fond bozori – bu moliya bozorining bir qismi bo‘lib, qimmatli qog‘ozlar emissiyasi va ularning savdosida ixtisoslashgan bozor hisoblanadi. Fond bozorining asosiy vazifasi - investitsiyalarni, ya’ni kengaytirilgan takror ishlab chiqarishga va texnika ravnaqiga zarur investitsiya mablag‘larini to‘plash hamda taqsimlash, qimmatli qog‘ozlar paketlaridan foydalangan hodda mulk egaligini o‘zgartirish, qimmatli qog‘ozlar chiqarish yordamida davlat qarzini moliyalashtirish va boshqalar.

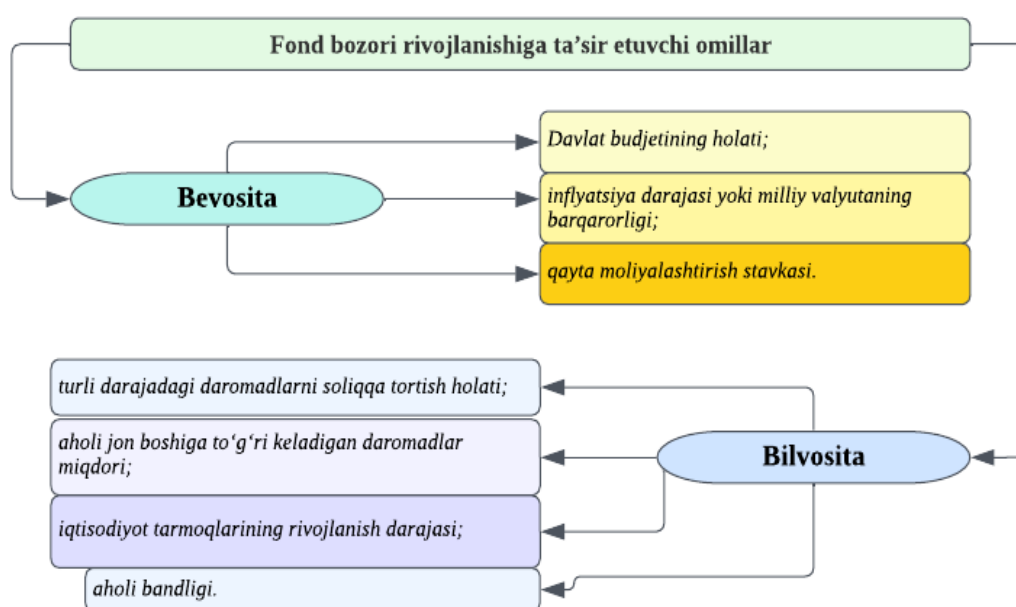
Fond bozori qimmatli qog‘ozlar bozorining katta qismini tashkil etadi. Qimmatli qog‘ozlar bozorining qolgan qismi o‘zining nisbatan kichik xajmlari tufayli maxsus nomni olmadi, shu sababli ko‘pincha qimmatli qog‘ozlar bozori bilan fond bozori tushunchalari bir hil ma’noda ishlatiladi.

1-rasm. Fond bozorining sub'ektlari [14]

Fond bozori qatnashchilari kapital "iste'molchilari" (emitentlar) va uni "taqdim etuvchilar" (investorlar)dir "Iste'molchilar" - davlat, mahalliy hokimiyat organlari, yirik milliy va xalqaro kompaniyalar hisoblanadi. Investorlar esa institutsional (qimmatli qog'ozlar bilan ish yurituvchi har xil moliyaviy kredit institutlari: tijorat va investitsiya banklari, sug'urta jamiyatlari, pensiya fondlari va boshqalar) va individual (xususiy shaxslar, shu jumladan, venchur biznesining uncha katta bo'lmagan korxona egalari) guruhlariga bo'linadi.

Bizga ma'lumki, fond bozoriga investitsiyalarni jalb etishni rivojlantirishda siyosiy, makroiqtisodiy, mikroiktisodiy va infratuzilmaviy omillar keng ta'sir etadi. Ushbu omillar ichida makroiqtisodiy omillar fond bozoriga bevosita va bilvosita ta'sir o'tkazadigan omillardan biri hisoblanadi.

2-rasm. Fond bozori rivojlanishiga ta'sir etuvchi bevosita va bilvosita omillarning tasnifi [15]

Davlat byudjetining holati fond bozori rivojlanish holatiga bevosita ta'sir qiladi. Agar byudjetda xarajatlar daromadlardan oshib ketib, kamomad yuzaga keladigan bo'lsa va ushbu kamomad pul emissiyasi orqali qoplansa, bu holat inflyatsiya darajasining oshishiga olib keladi.

Pirovard natijada fond bozoriga investitsiyalash sekinlashadi.

Shuningdek, ko'pgina rivojlangan davlatlar hamda respublikamiz mustaqilligining dastlabki yillaridagi tajribasida ham byudjet kamomadini noinflyatsion usullarda qoplash usuli fond bozori faoliyati bilan bevosita bog'liqdir.

O'zbekistonda bugungi kunda aksiyadorlik jamiyatlari fond bozori va birja savdolarining asosiy ishtirokchisi bo'lib, ular faoliyatining barqarorligi, o'z navbatida, fond bozorining samaradorligini oshirishda muhim amaliy ahamiyat kasb etishi asoslangan. Jahon amaliyotida yetakchi fond birjalari o'z faoliyatni olib bormoqda va ularning olib borayotgan islohatlari fond birjalarni yanada rivojlanishiga turtki bolib kelmoqda.

Banklar qimmatli qog'ozlari bilan amalga oshirilgan bitimlar hajmi sezilarli darajada pasayganligiga qaramasdan, ular bilan tuzilgan bitimlar summasi tarmoqlar kesimida 2019 yilda

amalga oshirilgan tranzaksiyalar hajmi bo'yicha 72,81 foizni yoki 319,5 milliard so'mni tashkil etdi.

Kapital bozorida eng faol bank tizimini qaraydigan bo'lsak, banklar aktivlarining 84,3 foiz yoki 235,16 trillion so'm davlat ulushiga to'g'ri keladi. Bu, o'z navbatida, bank sektorida sog'lom raqobatga to'siq bo'lib, xizmat ko'rsatish sifatiga salbiy ta'sir qilmoqda.

Fond birjasi faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biri moliyaviy barqaror jamiyatlarning qimmatli qog'ozlarini yanada ko'proq birja savdolariga jalb qilish, ularga qulay va kam xarajatli birja operatsiyalari orqali investitsiya mablag'larini yo'naltirish hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining "Birjalar va birja faoliyati to'g'risida"gi qonuni hamda "Toshkent" respublika fond birjasida qimmatli qog'ozlar bilan birja savdosi qoidalariga binoan, listing kompaniyalarining qimmatli qog'ozlari doimiy kotirovka qilinadi. Bu esa, listingdagi qimmatli qog'ozlarning bozor bahosini aniqlash imkonini beradi.

Mazkur ilmiy tadqiqotlarda qimmatli qog'ozlar bozori aylanmasi qimmatli qog'ozlarga kiritilgan investitsiyalar deb qabul qilinib, kapitallashuv ko'rsatkichini bozorning sig'imi (hajm) omili, sotilgan aksiyalar sonini bozorning faollik omili, emissiyani bozorning kengayish omili deb qabul qilingan. O'zbekiston iqtisodiyotiga kirib kelgan xorijiy investitsiyalar hajmi o'sish tendentsiyasiga ega bo'lsa-da, ammo fond bozori orqali ularning salmog'i kamligicha qolmoqda.

Xulosa va takliflar.

Bizning fikrimizcha, mamlakatimizda fond bozorini takomillashtirish va uning investitsiyalarni jalb qilishdagi rolini oshirish uchun qo'yidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Fond bozori holati, uning qatnashchilari, ularning qimmatli qog'ozlari va moliyaviy-xo'jalik faoliyati haqidagi zarur ma'lumotlar va hisobotlarni tuzish va taqdim etish masalalari bo'yicha me'yoriy-xuquqiy hujjatlarni bir tizimga keltirib, ularni takomillashtirish lozim. Fond bozoriga oid bo'lgan normativ bazani qayta ko'rib chiqqan holda soddalashtirish va to'siqlarni olib tashlash kerak;

2. Qimmatli qog'ozlarning emitentlari hisoblangan aksiyadorlik jamiyatlarining aksiyadorlar umumiy yig'ilishini onlayn rejimida masofaviy tashkil etishni yo'lga qo'yish lozim. Shu asosda aksiyadorlarga taqdim etilayotgan hujjatlar va hisobotlar elektronlashadi, aksiyadorlarning vaqti tejaladi, transport xarajatlari kamayadi hamda barcha aksiyadorlarning yuz foiz ishtirok etishi ta'minlanadi;

3. Fond bozoriga oid rivojlangan mamlakatlarning tajribalarini o'rganish, ularda qo'llanilayotgan dasturiy texnik ta'minotlardan foydalanish, fond bozori bo'yicha mutaxassislarni malaka oshirishlarini ta'minlash qo'yilgan maqsadlarga erishishda ko'maklashadi;

4. Fond bozori amaliyotiga yangi moliya vositalarini, xususan davlat qimmatli qog'ozlari, xosilaviy qimmatli qog'ozlarni joriy kilish vaqti keldi deb hisoblaymiz. Buning uchun vakolatli davlat organlari tomonidan yangi moliya instrumentlarining muomalaga chiqarilishini rag'batlantiradigan me'yoriy xujjatlar ishlab chiqilishi lozim.

Birinchi navbatda korporativ obligatsiyalarni muomalaga chiqarish va ro'yxatga olishning maxsus soddalashtirilgan tartibi ishlab chiqilishi zarur.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish fond bozori ishtirokchilarining say-harakatlarini birlashtirib, qo'yilgan maqsadlarga hamkorlikda erishishga, iqtisodiy taraqqiyot yo'lida fond

bozori salohiyatidan samarali foydalanish va uning investitsiyalarni jalb etishdagi rolini oshirishga zamin yaratadi.

REFERENCES

1. S.A.Obidov. Fond bozorini rivojlantirish milliy iqtisodiyotining eng muhim omili – “Science and Education” Scientific journal, January 2021/Volume 2 Issue 1. 207-bet.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 7-oktabrdagi fond bozorini rivojlantirish masalalariga bag‘ishlangan yig‘ilishi - <https://gov.uz/oz/news/view/24425>
4. Barr R. Political economy. T.-M. International Relations, 1995, P.319.
5. M. Gregory. The principle is economics. - SPb.: Peter Kem., 1999, P.538.
6. McConnell KR, Brew SL. Economics. – M: Infra M, 2003, P.62.
7. Mollah Aminul Islam, Haiyun Liu, Muhammad Asif Khan, Md Tariqul Islam, Md Reza Sultanuzzaman. Does foreign direct investment deepen the financial system in Southeast Asian economies?//Journal of Multinational Financial Management, 12 February 2021. – P.13. <https://www.sciencedirect.com>
8. Takhumova Oksana V., Kasatkina Elena V., Maslihova Elena A, Alexey V.Yumashev, Maria V.Yumasheva. The main directions of increasing the investment attractiveness of the Russian regions in the conditions of institutional transformations.// Revista ESPACIOS, Vol. 39 (Number 37) 2018. – P.12.
9. G‘ozibekov D.G‘. Investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari.-T.: “Moliya” 2003.-332 b. (122-124b.).
10. Vaxabov A.V. va boshqalar. Xorijiy investitsiyalar. O‘quv qo‘llanma.-T.: “Moliya” 2010.-328 b. (152b.).
11. Хамидулин М.Б. Развитие финансового механизма корпоративного управления. доктор наук получить степень Автореферат диссертации написан для - Ташкент, 2008.-37с.
12. S.Elmirzayev. Rivojlangan mamlakatlarda dividend siyosati tahlili va Dividend Aristokratlari.// “Xalqaro moliya va hisob” ilmiy-elektron jurnali, №2, 2020. – B.11;
13. Shomirov Aziz. “The role of IPO mechanisms in attracting investments to joint stock companies: necessity and prospects”, International Finance and Accounting: Vol. 2021: Iss. 1, Article.
14. D.Abdikarimova, F.Muxamedov, M.Raxmedova, N.Tursunova, N.Sherkuziyevalar tomonidan “Birja ishi” Darslik - (2021-yil, 320 bet.) ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.
15. S.Elmirzayev. “Zamonaviy korporativ boshqaruv” Darslik – (2019-yil 416 bet.) ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.
16. www.theglobaleconomy.com – veb-sayti ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.
17. www.uzse.uz – Toshkent Fond Birjasining rasmiy veb-sayti ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.